

DE-A CUI EȘTI?

o documentare a memoriei, locuirii și transformării în Iașlovăț

student
Angelica Ianovici

septembrie 2026

îndrumător
Assist. Arh. Silviu Claudiu Borș

DE-A CUI EȘTI? WHERE DO YOU BELONG? A DOCUMENTATION OF MEMORY, DWELLING, AND TRANSFORMATION IN IASLOVĂȚ

*Student: Angelica IANOVICI
Dr. Arh. Silviu Claudiu BORȘ, PhD
Faculty of Architecture and Urban Planning Cluj-Napoca*

Introduction: This dissertation investigates the relationship between memory, dwelling, and the transformation of rural architecture, focusing on the village of Iaslovăț in Bucovina, Romania. Starting from a personal connection to the village and the memory of the grandparents' house, the research expands from individual experience to the scale of the house, the household, and the village. It examines how rural houses have changed over time and how existing buildings can continue to participate in village life when their original function is reduced or lost.

Sources and methods: The research combines theoretical investigation with fieldwork, photographic documentation, mapping, observation, and architectural analysis. The documentation of houses and households in Iaslovăț identifies recurring architectural typologies, characteristics, and transformations. The final part examines adaptive reuse and relates these observations to the interventions proposed within the diploma project.

Results and discussion: The research shows that the character of Iaslovăț cannot be reduced to individual architectural elements or to a fixed image of traditional architecture. It emerges from relationships between the scale and proportions of the house, its spatial organisation, the courtyard, outbuildings, garden, street, and wider village. The documented transformations also show that change is part of the evolution of the built environment. The question therefore becomes not how to preserve buildings unchanged, but which characteristics and relationships remain significant when they are transformed. Adaptive reuse is explored as a possible form of continuity, allowing new uses and contemporary interventions to coexist with the existing character.

Conclusion: The dissertation argues that continuity in rural architecture depends not necessarily on preserving buildings unchanged, but on understanding the relationships through which they remain recognisable as part of a place. Rather than proposing a general guide, the research documents a specific context and explores possible ways of transforming and reusing existing rural houses.

Keywords: place, memory, rural architecture, dwelling, household, adaptive reuse, architectural character, Iaslovăț.

CURPINS

I. DE-A CUI EȘTI ?	6
II. INTRODUCERE	9
II.1. Argument	9
II.2. Metodologie și structura lucrării	9
II.3. Precizări terminologice	10
II.4. Poziționarea cercetării	10
III. DE LA CASA BUNICILOR LA ÎNTREBAREA DESPRE LOC	11
III.1. De la casă la loc	11
III.2. Memoria și recunoașterea locului	13
III.3. Un loc care se transformă	14
III.4. Casa rămasă fără locuire	15
IV. IASLOVĂȚ – CITIREA UNUI LOC	17
IV.1. Formarea și structura așezării	17
IV.2. Satul cunoscut și numit	18
IV.3. Gospodăria și relația cu strada	21
IV.4. Tipologiile caselor	23
IV.5. La scara privirii	27
IV.6. Transformările observate	28
V. DE LA CASA LOCUITĂ LA CASA REUTILIZATĂ	29
V.1. Reutilizarea ca formă de continuitate	29
V.2. Între permanență și continuitate.....	30
V.3. Schimbarea funcțiunii	32
V.4. Reutilizarea dincolo de funcțiunea domestică	34
VI. RECONVERSIA FĂRĂ PIERDEREA CARACTERULUI	36
VI.1. Ce definește caracterul unei case?	36
VI.2. Ce este semnificativ și ce poate fi transformat?	37
VI.3. Intervenția contemporană ca strat nou	38
VI.4. Limita dintre continuitate și pierdere	40
VII. CONCLUZII	42
VIII. BIBLIOGRAFIE, WEBOGRAFIE ȘI SURSE IMAGINI	44

fig 1. Casa bunicilor din Iaslovăț.

I. DE-A CUI EȘTI ?

Casa familiei Ianovici a fost construită în anul 1964 de bunicul meu, Ioan Ianovici. La vremea aceea, el și bunica mea, Maria, aveau doar doi copii, Ioan și Petru. Familia avea însă să crească, iar în timp, casa avea să-i adăpostească pe cei doi părinți și pe cei nouă copii ai lor.

Casa a fost gândită și construită de bunicul meu. Nu era arhitect, însă meseria lui îl apropiase de construcții: a fost șef de șantier, iar prin munca sa a călătorit în mai multe orașe din România. Poate și de aceea, casa nu a fost gândită singură, ci împreună cu întreaga gospodărie. Corla, șura, grajdul, grădina și terenurile agricole făceau parte din același întreg. Bunicii creșteau animale și lucrau pământul, așa cum făceau, la vremea aceea, multe dintre familiile din Iaslovăț.

În gospodărie se intra printr-o poartă de lemn. Pentru mine, poarta nu era însă doar o intrare. Când eram mică, mă urcam pe ea ca să pot privi oamenii care treceau pe stradă. Dincolo de poartă începea curtea, care a fost mai întâi locul de joacă al celor nouă copii și, mai târziu, al nepoților.

În partea dreaptă a curții se aflau fântâna și grădina, iar în partea stângă erau așezate construcțiile legate de munca gospodăriei: șura, grajdul pentru animale și șoprul pentru depozitare. Casa se afla astfel între cele două părți ale vieții de zi cu zi: grădina și gospodăria.

În spatele casei se deschidea un alt teritoriu al copilăriei noastre. Ne urcam în copaci, ajungeam pe acoperiș ca să culegem pere, iar pentru că pe atunci nu exista gard, limita proprietății aproape că nu o simțeam. Din curte treceam direct pe ogoarele din spatele casei. De acolo, mergând pe jos, puteam ajunge până la casa străbunicilor, în partea de sus a Iaslovățului. Spatele casei nu era, așadar, un capăt al gospodăriei, ci un loc de trecere spre alte case, alte rude și alte locuri ale familiei.

Pentru a intra în casă trebuia mai întâi să treci pe sub terasa acoperită de la intrare. De acest loc îmi amintesc mai ales printr-o imagine: ziua nunții mătușii mele Adela, cea mai mică soră a mamei, când o așteptam acolo să iasă din casă.

De pe terasă se intra într-un hol. În partea stângă se afla o băncuță pe care bunicul meu stătea aproape întotdeauna. În față, două uși duceau către două încăperi alăturate. În dreapta era „casa cea mare”, camera în care erau primiți musafirii și care era păstrată ca fiind camera mai frumoasă a casei. Pentru mine, ea este legată și de o altă amintire: aici primeam pachetele trimise de părinții mei atunci când erau plecați la muncă în străinătate.

În stânga se afla o cameră de dimensiuni asemănătoare, camera copiilor. O altă ușă din hol conducea spre încăperea în care dormeau bunicii mei și mai departe spre bucătărie. Fiecare cameră avea astfel locul și rostul ei, dar în amintire ele au rămas legate mai ales de oamenii care le locuiau și de lucrurile care se întâmplau acolo.

Cu timpul, cei nouă copii au crescut și au plecat. Casa care fusese construită pentru o familie aflată la început și care, mai târziu, a devenit casa a unsprezece oameni, s-a golit treptat.

Astăzi, casa aparține celui mai mic dintre frații familiei Ianovici, care trăiește în străinătate. În casa din Iaslovăț nu mai locuiește nimeni. Curtea nu mai este locul de joacă al copiilor, băncuța bunicului a rămas fără omul care obișnuia să stea pe ea, iar „casa cea mare” nu mai așteaptă musafiri.

Casa este goală, dar nu este lipsită de locuitori. Într-un alt fel, continuă să fie locuită prin memoria celor care au trecut prin ea: cei nouă copii, nepoții, verii și toate poveștile care o leagă de familie.

Poate că acesta este și paradoxul ei de astăzi: o casă în care nu mai locuiește nimeni, dar în care fiecare dintre noi își poate găsi încă locul.

fig 2. Casa bunicilor, nelocuită, 2025.

fig 3. Eu împreună cu fratele meu, în curtea bunicilor, 2003.

II. INTRODUCERE

II.1. Argument

Proiectul a început de la locul copilăriei mele, laslovăț. Un loc pe care l-am păstrat în memorie prin casa bunicilor, prin gospodărie, stradă, râu și locurile pe care le parcurgeam în copilărie.

Revenind aici de-a lungul timpului, am regăsit o mare parte dintre aceste locuri aproape neschimbate. Case, gospodării, drumuri sau repere pe care mi le aminteam sunt încă prezente și fac ca satul de astăzi să îmi fie familiar.

Întoarcerea într-un loc al copilăriei presupune însă întâlnirea dintre două imagini ale aceluiași loc: cea construită de copilul care l-a trăit și cea a adultului care revine, își amintește și observă schimbările. Această dublă privire apare și în Inocenții Ioanei Pârvulescu, unde casa copilăriei este prezentă atât ca lume trăită, cât și ca loc recuperat ulterior prin memorie.¹ Între cele două se află timpul, iar casa, chiar dacă rămâne fizic prezentă, nu mai poate fi într-un tot al aceiași.

În același timp, laslovățul s-a schimbat. Transformările nu sunt întotdeauna radicale și nici imediat vizibile. Unele case au fost modificate sau extinse, altele au fost înlocuite, iar printre construcțiile existente au apărut altele noi. În anumite situații însă, schimbarea nu se observă în forma casei, ci în felul în care aceasta este folosită. Case care înainte erau locuite au rămas goale odată cu plecarea proprietarilor. Unele sunt folosite doar ocazional sau ca spații de depozitare, în timp ce altele nu mai sunt utilizate deloc. Construcția rămâne, uneori aproape neschimbată, în timp ce viața din interiorul ei se schimbă sau dispare.

Pornind de la aceste observații, am început să mă întreb ce anume face ca laslovățul să rămână un loc recognoscibil în ciuda schimbărilor prin care trece. Este această recunoaștere legată de arhitectură, de case și gospodării, de structura satului, de oamenii care îl locuiesc sau de memoria construită în jurul lor? Și ce se întâmplă cu o casă atunci când oamenii și activitățile pentru care a fost construită nu mai sunt acolo?

Aceste întrebări constituie punctul de plecare al lucrării. Cercetarea urmărește laslovățul prin relația dintre memorie, locuire și transformare, pornind de la experiența personală a locului și extinzând observația către case, gospodării, locuitori și schimbările produse în timp.

II.2. Metodologie și structura lucrării

Cercetarea pornește de la observarea directă a comunei laslovăț și combină experiența personală a locului cu documentarea arhitecturală, cercetarea bibliografică și discuțiile cu locuitorii.

¹ Ioana Pârvulescu, Inocenții, București: Humanitas, 2016.

fig 4. Casă degradată din laslovăț.

Alegerea acestei abordări urmărește înțelegerea satului atât prin forma sa construită, cât și prin modul în care acesta este locuit, cunoscut și descris de către cei care trăiesc aici.

Documentarea de teren cuprinde fotografierea și cartarea satului, observarea structurii sale, a străzilor, parcelelor, gospodăriilor și caselor, precum și identificarea transformărilor produse în timp. Analiza este realizată la mai multe scări, de la structura așezării până la gospodărie și casă. O atenție particulară este acordată relațiilor dintre casă, curte, anexe, grădină și stradă, precum și modului în care acestea s-au modificat odată cu schimbarea utilizării lor.

Documentarea este completată prin discuții cu locuitorii, utilizate pentru a înregistra amintiri, denumiri locale, repere și moduri de descriere a diferitelor zone ale satului. Aceste mărturii sunt puse în relație cu observația directă, materialul fotografic și documentele disponibile, fără a urmări realizarea unei cercetări sociologice exhaustive.

Cercetarea bibliografică oferă cadrul teoretic necesar interpretării observațiilor, prin abordarea unor noțiuni precum locul, memoria, locuirea și transformarea. Acestea nu sunt analizate independent, ci în raport cu situațiile întâlnite în laslovăț.

II.3. Precizări terminologice

Casele documentate în cadrul cercetării aparțin mai multor tipologii arhitecturale identificate în laslovăț, cu caracteristici recurente privind organizarea spațială, volumetria și relația cu gospodăria. Documentarea urmărește atât aceste caracteristici, cât și transformările lor în timp.

Prin gospodărie se înțelege ansamblul format din casă, curte, anexe și grădină, precum și relațiile dintre acestea, permițând analiza casei ca parte a unui ansamblu și nu ca obiect izolat.

Termenul reutilizare desemnează introducerea unei noi utilizări într-o construcție existentă, iar reconversia, procesul arhitectural prin care aceasta este adaptată noii utilizări.

II.4. Poziționarea cercetării

Prezenta disertație nu își propune să constituie un ghid și nici să formuleze reguli generale de intervenție asupra arhitecturii rurale. Cercetarea este o documentare a comunei laslovăț, a caselor și a transformărilor sale, care urmărește identificarea caracteristicilor locului și explorează posibilitatea reutilizării unor construcții existente. Exemplele și intervențiile prezentate reprezintă posibile răspunsuri la un context specific, nu modele general aplicabile.

III. DE LA CASA BUNICILOR LA ÎNTREBAREA DESPRE LOC

III.1. De la casă la loc

Casa bunicilor reprezintă punctul de plecare al acestei cercetări, însă amintirea ei nu se limitează la construcția propriu-zisă. Când încerc să reconstruiesc mental acest loc, casa apare împreună cu curtea, anexele, grădina, poarta și strada, dar și cu drumurile parcurse, vecinii sau diferitele repere din sat. Limita dintre casă și ceea ce se află în jurul ei devine astfel dificil de trasat. Amintirea locuirii se extinde dincolo de pereții casei și cuprinde treptat gospodăria și satul.

Această diferență dintre spațiu și loc este abordată de Yi-Fu Tuan în *Space and Place: The Perspective of Experience* (2001). Pentru Tuan, spațiul este mai abstract decât locul, iar ceea ce la început este un spațiu nediferențiat devine loc pe măsură ce îl cunoaștem și îi atribuim valoare.² Din această perspectivă, casa copilăriei nu poate fi redusă la forma sa construită, deoarece amintirea ei cuprinde și experiențele și relațiile formate în jurul ei.

În cazul laslovățului, această observație permite extinderea treptată a privirii de la casă către un teritoriu mai larg. Casa aparține unei gospodării, gospodăria unei străzi, iar strada face parte dintr-o structură a satului în care anumite trasee, limite și repere sunt cunoscute prin folosirea lor repetată. Locul nu este, prin urmare, doar un punct identificabil pe o hartă, ci un spațiu cunoscut prin experiență.

Această extindere a atașamentului de la casă către teritoriul din jurul ei apare și în *Amintiri din copilărie*. În momentul plecării din Humulești, Ion Creangă evocă nu numai casa și satul, ci și locurile pe care le lasă în urmă: „Când auzeam pe moș Luca pomenind cu drag de casă și când mai vedeam cum rămân satele și locurile frumoase în urmă [...] Pentru fiecare fântână, pârau, vâlcică, dumbravă și alte locuri dragălașe ce lăsam în urmă-ne, scoteam câte un suspin adânc din piepturile noastre.”³

Amintirea se extinde astfel de la casă către un ansamblu de locuri cunoscute, iar elementele teritoriului devin parte din legătura cu locul. Ceea ce este lăsat în urmă nu este numai casa, ci întreaga lume familiară construită în jurul ei.

O perspectivă apropiată apare la Christian Norberg-Schulz în *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture* (1980), unde relația omului cu locul este explicată prin două dimensiuni fundamentale: orientarea și identificarea. Pentru a dobândi ceea ce autorul numește un „sprijin existențial”, omul trebuie să fie capabil să se orienteze, adică să știe unde se află, dar și să se identifice cu mediul său, să recunoască felul în care aparține unui anumit loc.⁴ Cele două dimensiuni sunt complementare, dar nu

² Yi-Fu Tuan, *Space and Place: The Perspective of Experience*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011, pp. 3-18.

³ Ion Creangă, *Amintiri din copilărie* (Editura Tana, 2025), 69.

⁴ Christian Norberg-Schulz, *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, New York: Rizzoli, 1980, pp. 18-22.

fig 5. Fântâna din grădina bunicilor.

fig 6. Gardul care duce spre grădină și spre zona din spatele casei.

desemnează același lucru. Orientarea permite situarea și deplasarea într-un spațiu, în timp ce identificarea stă la baza sentimentului de apartenență. Un spațiu poate fi astfel cunoscut și parcurs fără ca omul să se identifice neapărat cu el.

Această distincție este relevantă pentru laslovăț deoarece cunoașterea satului nu presupune numai posibilitatea de a găsi un drum sau o casă. Orientarea se construiește prin recunoașterea unor trasee, limite și repere, în timp ce identificarea presupune relația formată în timp cu acestea. Casa, strada, râul sau anumite locuri din sat nu indică astfel doar unde ne aflăm, ci pot deveni elemente prin care locul este recunoscut ca familiar și căruia îi atribuim un sentiment de apartenență.

Casa bunicilor poate fi privită, în acest sens, ca primul reper al unei geografii personale. Pornind de la ea, satul se construiește prin distanțe, trasee și relații: de la casă spre stradă, spre râu, spre alte gospodării și spre locurile cunoscute. Această geografie personală se suprapune peste structura fizică a așezării, fără a coincide în totalitate cu aceasta. Două persoane pot locui în același sat și pot construi, prin experiențele lor, relații diferite cu același teritoriu. Această distincție este relevantă pentru laslovăț deoarece cunoașterea satului nu presupune numai posibilitatea de a găsi un drum sau o casă, ci și recunoașterea unor elemente prin care locul devine familiar.

Casa bunicilor poate fi privită, în acest sens, ca primul reper al unei geografii personale. Pornind de la ea, satul se construiește prin distanțe, trasee și relații: de la casă spre stradă, spre râu, spre alte gospodării și spre locurile cunoscute. Această geografie personală se suprapune peste structura fizică a așezării, fără a coincide în totalitate cu aceasta. Două persoane pot locui în același sat și pot construi, prin experiențele lor, relații diferite cu același teritoriu.

fig 7. Copii alergând pe „cărăușă”.

În același timp, experiența individuală nu este complet separată de cea a comunității. Unele repere, trasee sau denumiri sunt împărtășite și transmise între locuitori, astfel încât imaginea satului se formează atât prin experiențe personale, cât și printr-o cunoaștere comună a acestuia. Această dimensiune va deveni importantă în documentarea laslovățului, în special în raport cu felul în care locuitorii numesc, delimitează și descriu diferitele sale zone.

Pornind de la casa bunicilor, întrebarea se deplasează astfel de la obiectul construit către relațiile prin care acesta aparține unui teritoriu mai larg. Casa nu este doar ceva aflat într-un loc; ea participă la construirea aceluia loc. Înțelegerea acestei relații devine necesară înainte de a putea analiza ce se întâmplă atunci când casa, gospodăria sau satul încep să se transforme.

III.2. Memoria și recunoașterea locului

Revenirea într-un loc cunoscut presupune inevitabil o comparație între ceea ce se află în fața noastră și imaginea păstrată în memorie. În cazul laslovățului, această comparație nu produce impresia unui loc complet diferit. O mare parte dintre case, străzi, gospodării și repere sunt încă prezente, iar satul rămâne recognoscibil. În același timp, privirea identifică și diferențele: o casă modificată, o anexă dispărută, o construcție nouă sau o gospodărie care nu mai este locuită. Recunoașterea locului pare astfel să fie posibilă chiar și atunci când acesta nu mai corespunde în totalitate imaginii păstrate în memorie.

Această legătură dintre amintirea copilăriei și locurile în care ea s-a construit apare și în *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă. Evocarea casei părintești din Humulești nu se face printr-o descriere detașată a acesteia, ci prin elementele și experiențele care au rămas asociate fiecărui spațiu: „Nu știu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești [...] și la alte jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăresc, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie.”⁵

Casa este reconstituită prin memorie împreună cu experiențele trăite în interiorul și în jurul ei. Elementele construite devin astfel repere ale unor amintiri, iar imaginea casei rămâne inseparabilă de ceea ce s-a întâmplat acolo.

Memoria nu poate fi însă înțeleasă ca o înregistrare exactă și neschimbată a unui spațiu. Maurice Halbwachs, în *La Mémoire collective* (1968), arată că memoria individuală se formează și se reconstruiește în raport cu cadre sociale mai largi. Amintirile personale sunt legate de familie, de grupurile cărora le aparținem și de mediile în care experiențele au avut loc.⁶ Din această perspectivă, amintirea laslovățului nu este alcătuită doar din imagini ale unor construcții, ci și din relațiile cu oamenii și activitățile asociate acestora. Mediul construit are un rol particular în această relație. Halbwachs observă legătura dintre memoria colectivă și cadrul material în care trăiește un grup, tocmai pentru că spațiul oferă o anumită stabilitate în raport cu schimbările produse în timp. Casa, strada sau gospodăria pot funcționa astfel ca repere prin care anumite amintiri sunt localizate și reactivate. Atunci când un astfel de reper rămâne prezent, el poate permite recunoașterea unui loc chiar dacă utilizarea sau contextul său s-au modificat.

Această recunoaștere nu este însă numai individuală. Locuitorii împart anumite repere, denumiri și moduri de orientare în sat, chiar dacă fiecare persoană păstrează propriile amintiri. Imaginea laslovățului poate fi privită astfel ca o suprapunere între experiențe individuale și o memorie împărtășită. O casă poate fi, de exemplu, legată de istoria unei familii, dar în același timp poate constitui un reper cunoscut de vecini sau de alți locuitori. Valoarea sa în cadrul satului nu depinde, în acest caz, numai de

⁵ Ion Creangă, *Amintiri din copilărie* (Editura Tana, 2025), 23.

⁶ Maurice Halbwachs, *La Mémoire collective*, Paris: Presses Universitaires de France, 1968, pp. 130-136.

fig 8. Un loc de joacă improvizat în laslovăț.

⁷ Edward Relph, *Place and Placelessness*, London: Pion, 1976, 45.

⁸ Edward Relph, *Place and Placelessness*, London: Pion, 1976, pp. 45-48.

caracteristicile arhitecturale, ci și de relațiile construite în timp în jurul ei.

Problema recunoașterii locului este apropiată și de ceea ce Edward Relph discută în *Place and Placelessness* (1976). Pentru Relph, nu este importantă doar identitatea unui loc, ci și identificarea unei persoane sau a unui grup cu acel loc, în funcție de felul în care acesta este cunoscut și trăit.⁷ Identitatea locului și relația pe care oamenii o construiesc cu acesta sunt astfel strâns legate, iar recunoașterea lui în timp presupune confruntarea dintre experiența păstrată în memorie și locul regăsit în prezent.

În Iaslovăț, faptul că multe elemente construite au rămas recognoscibile nu înseamnă, prin urmare, că locul a rămas neschimbat. Între imaginea păstrată în memorie și situația actuală există atât suprapuneri, cât și diferențe. Tocmai această distanță dintre ceea ce este încă recunoscut și ceea ce s-a transformat devine relevantă pentru cercetare și conduce către o analiză mai atentă a schimbărilor produse în sat.

III.3. Un loc care se transformă

Dacă memoria permite recunoașterea unui loc în timp, aceasta face vizibile și schimbările sale. În Iaslovăț, transformarea nu se manifestă printr-o ruptură clară între un sat trecut și unul prezent. Multe dintre elementele care alcătuiau imaginea satului sunt încă prezente, iar structura generală a așezării rămâne recognoscibilă. Schimbarea apare mai degrabă prin acumularea unor intervenții punctuale, produse în momente diferite și din nevoi diferite.

La nivelul gospodăriilor, aceste transformări pot lua forme diverse. Unele case au fost extinse sau modificate, unele anexe au dispărut sau și-au schimbat funcțiunea, iar alte construcții au apărut pe aceeași parcelă. În alte situații, casa existentă a fost înlocuită cu una nouă. Aceste intervenții nu produc în mod necesar o schimbare imediată a structurii satului, dar modifică treptat relațiile dintre casă, gospodărie, stradă și modul în care acestea sunt utilizate.

Transformarea unui loc nu poate fi însă observată numai prin modificarea construcțiilor. Edward Relph, în *Place and Placelessness* (1976), privește locul prin relația dintre cadrul fizic, activități și semnificațiile asociate acestora.⁸ Din această perspectivă, schimbarea unei activități poate modifica relația cu un loc chiar și atunci când forma sa materială rămâne aproape aceeași. O casă care își păstrează volumul, materialele și poziția în gospodărie poate reprezenta o situație foarte diferită atunci când nu mai este locuită sau când este utilizată numai ocazional.

fig 9. Casa a devenit un loc de depozitare.

Această relație dintre mediul construit și modul de viață este importantă și în înțelegerea locuirii. Amos Rapoport, în *House Form and Culture* (1969), arată că forma locuinței nu poate fi explicată exclusiv prin factori fizici, tehnici sau climatici, ci este

strâns legată de organizarea socială, obiceiurile și modul de viață al celor care o construiesc și o folosesc.⁹ Casa poate fi privită, astfel, ca rezultatul unei relații dintre formă și un anumit mod de locuire. Atunci când acesta din urmă se schimbă, se modifică și relația dintre construcție și utilizarea pentru care ea a fost inițial organizată.

⁹ Amos Rapoport, *House Form and Culture*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1969, pp.46-49.

În Iașlovăț, această situație devine vizibilă în cazul gospodăriilor în care anumite funcțiuni au dispărut, dar și al caselor rămase goale în urma plecării locuitorilor. Transformarea nu constă aici neapărat într-o modificare arhitecturală. Uneori se întâmplă contrariul: construcția rămâne, în timp ce utilizarea ei se schimbă sau dispare. Astfel, două forme diferite de transformare pot exista simultan în același sat: transformarea prin intervenție asupra construcției și transformarea prin schimbarea modului în care aceasta este locuită.

Această observație pune sub semnul întrebării asocierea directă dintre păstrarea formei construite și păstrarea locului. O casă poate fi modificată și poate continua să fie locuită, în timp ce o altă casă poate rămâne aproape neschimbată și totuși să își piardă funcțiunea. Transformarea trebuie înțeleasă, prin urmare, nu numai prin ceea ce se modifică fizic, ci și prin relațiile dintre construcție, utilizare și locuitori.

În acest punct, problema se restrânge din nou de la scara satului la cea a casei. Dintre diferitele transformări observate în Iașlovăț, situația caselor care au rămas fizic prezente, dar care nu mai sunt locuite sau sunt utilizate doar parțial, ridică o întrebare particulară: ce se întâmplă cu o casă atunci când modul de locuire pentru care a fost construită dispare?

III.4. Casa rămasă fără locuire

În observarea transformărilor din Iașlovăț, una dintre întrebările care a revenit constant este legată de casele care nu mai sunt locuite. Absența locuirii poate fi observată nu numai în starea construcției, ci și în gospodăria din jurul acesteia. Grădinile nu mai sunt întotdeauna întreținute, curțile sunt mai puțin folosite, iar vegetația ajunge treptat să ocupe un loc mai important. Casa poate rămâne aproape neschimbată, în timp ce spațiile din jurul ei încep să indice absența activităților cotidiene.

Această situație arată că locuirea nu se limitează la interiorul casei. Ea se manifestă și prin întreținerea curții și a grădinii, prin folosirea anexelor și prin activitățile care se desfășoară în gospodărie. Atunci când casa nu mai este locuită, aceste relații se modifică treptat, iar schimbarea devine vizibilă în întregul ansamblu al gospodăriei.

Pierderea locuirii nu se produce însă întotdeauna într-un singur moment. Între casa locuită permanent și cea complet abandonată există situații intermediare: case folosite doar în

fig 10. Casă nelocuită din Iașlovăț, treptat acoperită de vegetație.

¹⁰ Martin Heidegger, „Building Dwelling Thinking”, în *Poetry, Language, Thought*, trad. Albert Hofstadter, New York: Harper & Row, 1975, pp. 145–161.

¹¹ Gaston Bachelard, *La Poétique de l'espace*, Paris: Presses Universitaires de France, 1957, pp. 25-28.

anumite perioade ale anului, case în care proprietarii revin ocazional, spații utilizate pentru depozitare sau gospodării întreținute chiar dacă nu mai sunt locuite permanent. Mai degrabă decât două stări opuse — locuit și abandonat — apar diferite grade de utilizare și de întreținere.

Această distincție devine mai clară dacă locuirea este înțeleasă într-un sens mai larg decât simpla ocupare a unei construcții. În eseu „Building Dwelling Thinking” (1951), Martin Heidegger stabilește o legătură între a construi și a locui, considerând locuirea drept o relație dintre om și lumea în care acesta trăiește, nu doar folosirea unui adăpost. ¹⁰ Fără a prelua în întregime dimensiunea filosofică a conceptului, această perspectivă permite înțelegerea casei împreună cu practicile și relațiile care se formează în jurul ei.

În cazul gospodăriei din Iaslovăț, această relație este importantă tocmai pentru că viața cotidiană nu se desfășoară exclusiv în interiorul casei. Curtea, grădina și anexele participă la locuire și formează împreună un ansamblu. Atunci când activitățile dispar, construcțiile pot rămâne, însă relațiile dintre ele și modul în care sunt folosite se modifică.

fig 11. Casa bunicilor, iunie 2026.

În același timp, încetarea locuirii nu presupune neapărat dispariția legăturii cu acea casă. Gaston Bachelard, în *La Poétique de l'espace* (1957), acordă casei un rol important în formarea și păstrarea amintirilor legate de experiența intimă. ¹¹ Această relație se regăsește și în cazul casei familiei Ianovici. Deși generațiile care au locuit aici au avut experiențe diferite, casa a rămas prezentă în memoria fiecăreia dintre ele, prin amintiri legate de viața de familie, de curte, de gospodărie și de momentele petrecute împreună. Astfel, chiar și atunci când locuirea cotidiană încetează, legătura cu o casă poate continua prin memoria celor care au locuit-o. Apare astfel o diferență între casa ca prezentă construită, casa ca spațiu locuit și casa ca obiect al memoriei. Cele trei nu dispar în același timp. O construcție poate înceta să fie locuită, dar poate continua să existe fizic și să păstreze semnificații pentru cei care au locuit-o sau pentru generațiile care au crescut în jurul ei.

Această situație ridică întrebarea de la care cercetarea poate continua: ce se întâmplă cu o casă atunci când locuirea dispare, dar construcția și memoria asociată ei rămân? Pentru a putea răspunde, este necesară mai întâi înțelegerea contextului din care aceste case fac parte - structura satului, gospodăria, relația cu strada și tipologiile de locuire întâlnite în Iaslovăț.

IV. IASLOVĂȚ – CITIREA UNUI LOC

IV.1. Formarea și structura așezării

fig 12. Iaslovățul în secolul al XVIII-lea.

fig 13. Iaslovățul în secolul al XIX-lea.

fig 14. Iaslovățul în secolul al XIX-lea, a treia ridicare topografică militară a Imperiului Austro-Ungar.

fig 15. Iaslovățul astăzi.

¹² PUG Iaslovăț – Memoriu General, cap. 2.1 „Evoluție”, pag. 14–15, PUG-ul menționează prima atestare din 4 iunie 1588 și stabilirea emigranților transilvăneni începând cu 1753.

Iaslovăț este o așezare dezvoltată în relație directă cu cadrul natural, la contactul dintre Podișul Sucevei și Obcinele Bucovinei. Unul dintre elementele importante în formarea structurii sale este râul Iaslovăț, care traversează localitatea pe direcția est-vest și de la care provine și numele acesteia. Relieful, cursul principal de apă și pâraiele secundare au influențat direcțiile în care satul s-a dezvoltat în timp.

Prima mențiune documentară cunoscută a Iaslovățului datează din 4 iunie 1588, când localitatea apare într-un uric prin care Solomia, fiica lui Solomon logofăt, primește satul Iaslovăț, parte din vechea moșie Solca Mică. Documentele menționate în PUG indică însă posibilitatea existenței unei așezări mai vechi. Un alt moment important este anul 1753, când în Iaslovăț încep să se stabilească emigranți transilvăneni. Sosirea lor continuă în anii următori, PUG-ul asociind această perioadă cu dezvoltarea localității.¹²

fig 16. Râul Iaslovăț.

Evoluția formei satului poate fi urmărită mai clar prin compararea reprezentărilor cartografice istorice cu situația actuală. Hărțile din secolul al XVIII-lea prezintă o așezare cu o structură predominant liniară, dezvoltată de-a lungul râului Iaslovăț. Construcțiile și traseele urmăresc valea, formând axul principal din care satul se va extinde ulterior.

În etapele următoare, dezvoltarea înaintează spre nord, urmărind văile și cursurile secundare de apă. Structura inițial liniară capătă treptat un caracter mai răsfirat și un aspect tentacular, prin apariția unor ramificații care pornesc din axul principal al așezării. Extinderea nu se produce uniform, ci continuă direcțiile oferite de configurația terenului, de rețeaua hidrografică și de traseele de circulație.

Această structură rămâne lizibilă și în Iaslovățul actual. Deși suprafața construită s-a extins și anumite zone s-au densificat, axul dezvoltat de-a lungul râului și ramificațiile ulterioare spre nord pot fi încă identificate. Privite succesiv, hărțile arată că dezvoltarea satului s-a produs în mare parte prin extinderea unei structuri existente, ale cărei direcții principale se păstrează până în prezent.

Râul Iaslovăț poate fi citit, din acest motiv, nu doar ca element geografic, ci ca element structurant al așezării. De-a lungul evoluției satului, apa, relieful, traseele de circulație și construcțiile s-au aflat într-o relație care poate fi încă observată în forma actuală a localității.

IV.2. Satul cunoscut și numit

Dincolo de structura care poate fi citită pe hărți, Iaslovățul este cunoscut de locuitorii săi printr-o serie de denumiri, direcții și repere care construiesc o altă imagine a satului. În vorbirea curentă, orientarea nu se face întotdeauna prin numele oficial al

unei străzi sau printr-o adresă. Expresii precum „în sus” și „în jos” sunt folosite alături de denumiri precum Dolina, Groapa Dolinei, Movila, Câmpul Mare, Unghiul lui Trif, Barc, Șesul, Șesul în Vale, Șuvar, Lunca sau Pe Coastă. Aceste nume permit identificarea unor părți ale satului printr-un sistem de orientare cunoscut și împărtășit de locuitori.

¹³ Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, ed. îngrijită de Ion Popescu-Sireteanu, București, Editura Anima, 1996, pp. 307–308.

Continuitatea acestor denumiri poate fi observată prin compararea vocabularului folosit astăzi de locuitori cu toponimia consemnată de Nicolai Grămadă. Denumirile întâlnite în vorbirea actuală apar și în documentările mai vechi reunite de autor.¹³ Persistența lor arată că, dincolo de transformările fizice ale satului, anumite moduri de identificare și descriere a teritoriului s-au păstrat în timp. Numele continuă să indice locuri recunoscute colectiv, chiar dacă limitele sau utilizările acestora s-au putut modifica.

Aceste denumiri nu reprezintă o împărțire administrativă și nici nu definesc întotdeauna limite precise. O zonă poate fi recunoscută și numită fără ca locuitorii să poată indica exact unde începe sau unde se termină. În același mod, expresii precum „în sus” și „în jos” capătă sens printr-o cunoaștere comună a structurii satului. Pentru cineva din exterior ele pot părea imprecise, în timp ce pentru locuitori sunt suficiente pentru orientare.

Documentarea urmărește identificarea acestei geografii prin discuții cu locuitorii: denumirile pe care le folosesc, limitele aproximative pe care le atribuie diferitelor zone și reperele prin care se orientează. Compararea răspunsurilor permite observarea elementelor împărtășite, dar și a diferențelor dintre modurile individuale de a descrie același teritoriu.

Aceste informații sunt transpuse într-o hartă a laslovățului cunoscut și numit de locuitori. Harta nu urmărește stabilirea unor limite exacte, ci reprezentarea zonelor, direcțiilor și reperelor prin care satul este cunoscut din interior. Peste structura fizică analizată anterior se suprapune astfel o altă lectură a laslovățului, construită prin experiența celor care îl locuiesc.

fig 17. Iaslovăț.

fig 18. Iaslovăț cunoscut de localnici.

IV.3. Gospodăria și relația cu strada

¹⁴ PUG Iaslovăț, Memoriu General, cap. 2.4 „Activități economice”, pp. 37–38.

Trecerea de la scara satului la cea a casei evidențiază o structură intermediară importantă în organizarea Iaslovățului: gospodăria. Casa nu ocupă singură parcela, ci face parte dintr-un ansamblu alcătuit din curte, anexe, grădină și, în unele cazuri, livadă sau mici suprafețe cultivate. Dispunerea acestor elemente și relațiile dintre ele sunt strâns legate de activitățile desfășurate de familie și de modul de utilizare a gospodăriei.

Agricultura și creșterea animalelor au avut și continuă să aibă un rol important în Iaslovăț. PUG-ul comunei menționează agricultura și creșterea animalelor printre principalele activități ale locuitorilor, alături de cultivarea cerealelor, cartofului și legumelor și de pomicultură.¹⁴ Această activitate nu se desfășoară însă exclusiv în interiorul gospodăriei. În timp ce unele parcele cuprind suprafețe cultivate în apropierea casei, observarea structurii teritoriale a satului arată că o mare parte a terenurilor agricole se extinde în exteriorul zonei construite, formând un teritoriu cultivat mai larg în jurul așezării.

Legătura cu agricultura este vizibilă totuși în organizarea gospodăriei. Șura, grajdul și celelalte anexe răspund unor activități legate de creșterea animalelor, depozitarea produselor, a fânului, a uneltelor sau a altor elemente necesare muncii agricole. Prezența lor în gospodăriile actuale nu reprezintă numai urma unui mod de viață trecut. În unele cazuri, aceste construcții continuă să își păstreze funcțiunea, în timp ce în altele sunt utilizate diferit sau au devenit în principal spații de depozitare.

În interiorul parcelei, curtea are rolul de a lega aceste componente. Casa, anexele, grădina și spațiile destinate activităților gospodărești nu funcționează independent, ci formează un ansamblu. Relația lor poate fi observată în mod concret în cazul gospodăriei familiei Ianovici, unde planul și fotografiile permit reconstruirea modului în care erau folosite casa, curtea, grădina, șura și grajdul.

Relația cu strada se construiește prin poziția casei pe parcelă, împrejmuire și poartă. Accesul marchează trecerea dintre spațiul străzii și cel al gospodăriei și deschide un parcurs care continuă prin curte către casă și celelalte componente ale parcelei. Modul în care această succesiune se manifestă în Iaslovăț poate fi urmărit prin compararea gospodăriilor documentate.

fig 19. Animalele din spatele casei.

fig 20. Relația dintre terenul agricol și gospodărie.

fig 21. Intrarea în curtea bunicilor.

fig 22. Casa văzută de la stradă.

fig 23. Fântâna din curtea bunicilor.

fig 24. Casa, șura, grajdul și corla.

fig 25. Intrarea în casa bunicilor.

fig 26. Partea de grădină.

fig 27. Holul de la intrare.

fig 28. Casa cea mare.

fig 30. Camera dinaintea bucătăriei.

IV.4. Tipologiile caselor

Documentarea locuințelor din laslovăț a permis identificarea mai multor tipologii care coexistă astăzi în cadrul satului. Acestea nu diferă numai prin volumetrie sau expresie arhitecturală, ci pot fi asociate și unor perioade diferite de construire. Privite împreună, ele permit urmărirea unei transformări treptate a casei, de la locuințele dezvoltate predominant pe un singur nivel până la construcțiile contemporane, cu suprafețe și volume considerabil mai mari.

Datarea exactă a fiecărei tipologii este dificilă în lipsa documentelor pentru fiecare construcție. Succesiunea propusă trebuie înțeleasă, prin urmare, ca o cronologie aproximativă, stabilită prin compararea caracteristicilor caselor documentate și prin informațiile cunoscute despre anumite exemple. Casa familiei Ianovici, construită în anii 1960, oferă în acest sens un reper pentru poziționarea celei de-a doua tipologii. Prima tipologie poate fi asociată unei forme de locuire anterioare acestei perioade, în timp ce tipologiile a treia și a patra pot fi situate într-o etapă ulterioară.

Prima tipologie este reprezentată de locuințe dezvoltate pe un singur nivel, cu un volum alungit și o organizare relativ simplă. Prisma constituie unul dintre elementele recurente ale exemplurilor documentate și stabilește o relație directă între camere și curte. Casa ocupă numai o parte a gospodăriei, alături de șură, grajd și celelalte anexe.

A doua tipologie, în care se înscrie și casa familiei Ianovici, păstrează dezvoltarea predominant orizontală și dimensiunea redusă a locuinței. Organizarea casei și raportul acesteia cu anexele se modifică însă față de exemplele anterioare. Prezența șurii, grajdului și grădinii arată continuitatea unei gospodării în care locuința și activitățile agricole funcționează împreună.

O schimbare mai evidentă apare în cazul celei de-a treia tipologii, prin dezvoltarea casei pe verticală. Locuința capătă un nivel suplimentar și o suprafață mai mare, în timp ce gospodăria poate continua să păstreze anexele și spațiile asociate activităților agricole. Transformarea casei nu presupune astfel dispariția imediată a organizării anterioare a gospodăriei.

În a patra tipologie, volumul locuinței devine mai amplu, iar compoziția fațadei și a acoperișului mai complexă. Casa ocupă un rol mai important în cadrul parcelei și exprimă o schimbare atât a dimensiunii locuinței, cât și a modului de reprezentare către stradă.

În ultimele decenii, în laslovăț au apărut locuințe care se îndepărtează mai mult de organizările identificate în primele patru categorii. Acestea sunt, în general, construcții cu suprafețe mai mari, dezvoltate pe două niveluri, uneori chiar trei, și utilizează

fig 31. Casă supradimensionată din laslovăț, dezvoltată pe trei niveluri.

forme, materiale și elemente arhitecturale diferite de cele ale caselor precedente. Balcoanele, terasele, suprafețele vitrate mai mari și acoperișurile cu geometrii mai complexe devin frecvente. Exemplele de dimensiuni foarte mari nu reprezintă neapărat situația dominantă, dar fac vizibilă amplitudinea pe care această transformare o poate avea.

În cazul acestor construcții contemporane este mai dificil de identificat o singură formă tipologică. Ele pot fi privite mai degrabă ca o categorie aflată încă în formare, în interiorul căreia apar numeroase variații. Ceea ce le apropie nu este neapărat existența unui model arhitectural unic, ci schimbarea raportului dintre suprafața locuinței, parcelă, gospodărie și expresia casei către stradă.

Privite în succesiune, aceste categorii arată că locuința din laslovăț nu a rămas o formă fixă. Ea s-a modificat odată cu schimbarea nevoilor, posibilităților de construire și modurilor de locuire. În același timp, tipologiile mai vechi nu au dispărut odată cu apariția celor noi. Ele coexistă în satul actual, uneori chiar în cadrul aceleiași gospodării, făcând ca diferite momente ale transformării laslovățului să poată fi citite simultan în peisajul construit.

fig 32. Casă supradimensionată din laslovăț, dezvoltată pe trei niveluri.

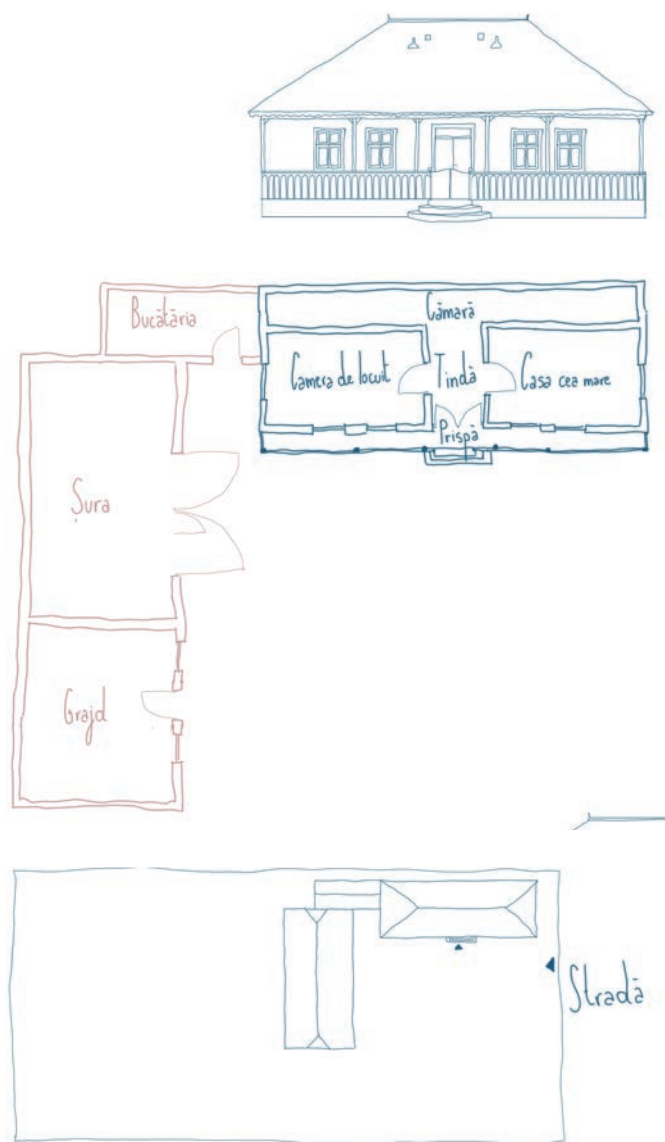

fig 33. Tipologia nr°1.

fig 34. Casă din Ialovăț, aparținând tipologiei nr. 1.

fig 35. Tipologia nr°2.

fig 36. Casă din Ialovăț, aparținând tipologiei nr. 2.

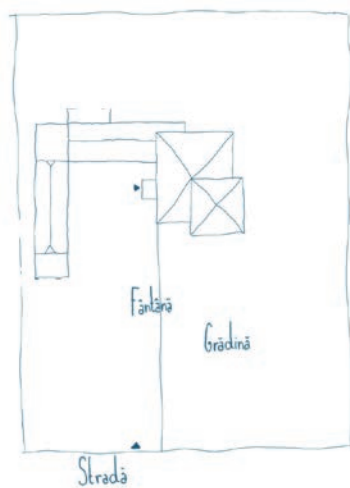
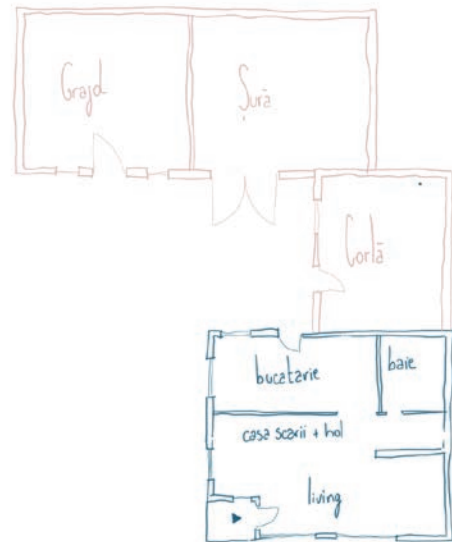
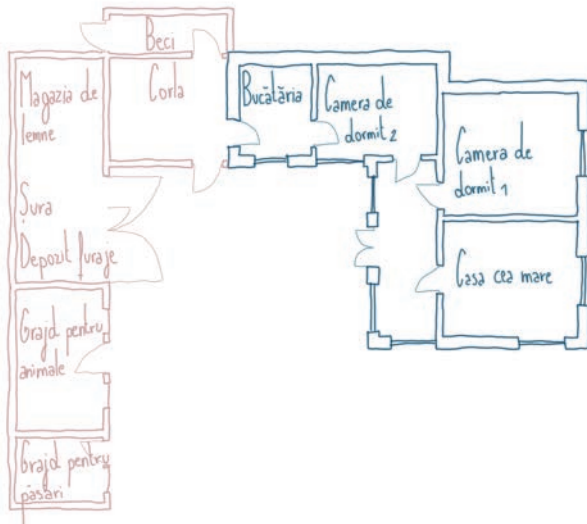

fig 37. Tipologia nr°3.

fig 39. Tipologia nr°4.

fig 38. Casă din Iaslovăț, aparținând tipologiei nr. 3.

fig 40. Casă din Iaslovăț, aparținând tipologiei nr. 4.

IV.5. La scara privirii

Privit de aproape, laslovățul dezvăluie o serie de elemente care se repetă de la o gospodărie la alta. Culori, materiale, porți, garduri, stâlpișori, tâmplării sau detalii decorative reapar în forme asemănătoare, fără a fi însă identice. Prin repetarea și variația lor, aceste fragmente construiesc o anumită continuitate în imaginea satului.

Documentarea fotografică urmărește aceste repetiții la scara apropiată a privirii. Nu este vorba despre stabilirea unui catalog de elemente caracteristice, ci despre observarea acelor detalii care, prin prezența lor repetată, participă la familiaritatea și caracterul recunoscut al locului.

fig 41. Ferestrele rotunjite în partea superioară.

fig 42. Ferestrele rotunjite în partea superioară.

fig 43. Ferestrele rotunjite în partea superioară.

fig 44. Stâlpii cu detalii decorative.

fig 45. Stâlpii cu detalii decorative.

fig 46. Stâlpii cu detalii decorative.

fig 47. Elementele decorative de pe fațadă.

fig 48. Elementele decorative de pe fațadă.

fig 49. Elementele decorative de pe fațadă.

fig 50. Culoarele din laslovăț.

fig 51. Culoarele din laslovăț.

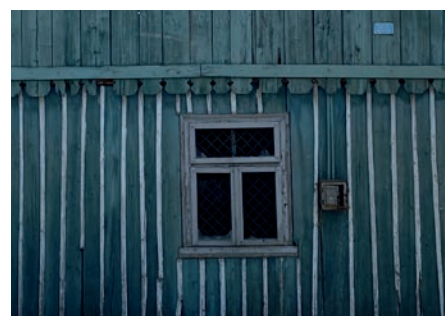

fig 52. Culoarele din laslovăț.

IV.6. Transformările observate

Analiza tipologiilor arată că locuințele construite în perioade diferite coexistă astăzi în laslovăț. Această suprapunere nu este însă statică. Casele și gospodăriile continuă să fie modificate în funcție de nevoile locuitorilor, iar transformarea satului se produce atât prin intervenții asupra construcțiilor existente, cât și prin schimbarea utilizării lor sau prin apariția unor locuințe noi.

În cazul caselor existente, transformările sunt de intensități diferite. Unele intervenții modifică punctual construcția prin înlocuirea tâmplăriei, a învelitorii sau a finisajelor, în timp ce altele schimbă mai mult organizarea și volumetria prin extinderi, închiderea unor spații sau adăugarea unui nivel. În acest fel, aceeași casă poate acumula în timp intervenții aparținând unor momente diferite, fără ca forma sa inițială să dispară în totalitate.

Transformarea privește și gospodăria. Modificarea activităților familiei schimbă rolul curții, grădinii și anexelor. Șura sau grajdul pot continua să fie utilizate în gospodăriile în care activitățile agricole se păstrează, în timp ce în alte situații acestea primesc alte utilizări, devin spații de depozitare sau rămân nefolosite. În cazul caselor care nu mai sunt locuite permanent, schimbarea devine vizibilă și prin reducerea întreținerii curții și a grădinii și prin extinderea vegetației.

O altă formă de transformare este reprezentată de construirea unor locuințe noi. Comparativ cu tipologiile identificate anterior, multe dintre casele recente au suprafețe mai mari și se dezvoltă pe două niveluri, uneori chiar mai mult. Se modifică materialele, proporțiile golurilor, forma acoperișurilor și apar elemente precum balcoane sau terase de dimensiuni mai mari. Aceste construcții nu formează neapărat un model unic și nici nu produc în toate situațiile o ruptură evidentă în imaginea satului. Ele introduc însă alte moduri de construire care coexistă cu fondul existent.

Această coexistență este una dintre caracteristicile laslovățului actual. Pe aceeași stradă sau chiar în cadrul aceleiași gospodării pot fi întâlnite construcții aparținând unor perioade diferite. Satul nu poate fi citit, prin urmare, printr-o separare simplă între „vechi” și „nou”, ci mai degrabă ca o acumulare de transformări, unele discrete, altele mai evidente.

Documentarea acestor situații arată și că transformarea fizică nu este singura schimbare posibilă. O casă poate fi puternic modificată și poate continua să fie locuită, în timp ce alta poate rămâne aproape neschimbată, dar să își piardă utilizarea. Păstrarea construcției și continuitatea locuirii nu sunt, așadar, același lucru. Această diferență deschide întrebarea asupra viitorului caselor care rămân prezente în sat, dar pentru care modul de utilizare se schimbă sau dispare.

fig 53. Ce se construiește astăzi.

V. DE LA CASA LOCUITĂ LA CASA REUTILIZATĂ

O construcție poate continua să existe mult timp după ce utilizarea pentru care a fost realizată s-a modificat sau a dispărut. Situațiile observate în Iașlovăț arată că păstrarea fizică a unei case nu presupune în mod necesar și continuarea locuirii. Unele construcții rămân aproape neschimbate, dar sunt utilizate numai ocazional sau deloc, în timp ce altele sunt modificate tocmai pentru a putea răspunde unor nevoi noi. Între păstrare, transformare și dispariție apar astfel mai multe traiectorii posibile ale casei existente.

Capitolul urmărește aceste traiectorii pornind de la diferența dintre permanența materială și continuitatea unei construcții, pentru a analiza apoi schimbarea funcțiunii și compatibilitatea dintre o utilizare nouă și caracteristicile casei existente. În final, această reflecție este extinsă dincolo de funcțiunea domestică și raportată la proiectul propus pentru Iașlovăț, unde reutilizarea unor case și gospodării existente devine parte a unei intervenții cu rol colectiv. Reutilizarea nu este privită ca o soluție aplicabilă oricărei construcții, ci ca una dintre posibilitățile prin care casa poate continua să participe la viața locului atunci când funcțiunea sa inițială nu mai este actuală.

V.1. Reutilizarea ca formă de continuitate

În arhitectură, această situație este abordată prin noțiunea de reutilizare adaptivă (adaptive reuse). Bie Plevoets și Koenraad Van Cleempoel descriu reutilizarea adaptivă ca procesul prin care construcțiile existente sunt reparate, transformate și adaptate pentru o utilizare nouă sau continuată.¹⁵ Practica nu este una recentă: clădirile au fost adaptate de-a lungul istoriei atunci când nevoile pentru care fuseseră construite s-au schimbat. Ceea ce s-a modificat este modul în care această practică a devenit treptat un domeniu explicit al arhitecturii și conservării.

Reutilizarea presupune mai mult decât introducerea unei funcțiuni noi într-un înveliș existent. Intervenția lucrează cu o construcție care conține deja diferite straturi materiale, istorii și semnificații. Plevoets și Van Cleempoel propun în acest sens citirea clădirii existente ca un ansamblu de straturi acumulate în timp, asupra căruia intervenția contemporană adaugă un nou strat.¹⁶ Transformarea presupune astfel o negociere între ceea ce există și ceea ce este necesar pentru ca imobilul să poată primi o utilizare actuală.

Această perspectivă permite diferențierea dintre permanență și continuitate. Permanența poate fi înțeleasă ca persistența materială a construcției: casa rămâne fizic prezentă. Continuitatea presupune însă existența unei relații active între construcție, utilizare și prezent. Din această perspectivă, o casă

¹⁵ Bie Plevoets și Koenraad Van Cleempoel, *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline* (London/New York: Routledge, 2019), pp. 1–4, 23.

¹⁶ Bie Plevoets și Koenraad Van Cleempoel, *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline* (London/New York: Routledge, 2019), pp. 28–29.

păstrată fără utilizare poate avea permanență fără să participe în același mod la viața actuală a locului. În schimb, o construcție transformată poate pierde anumite elemente ale stării sale anterioare, dar poate continua să fie utilizată și transmisă mai departe.

Continuitatea unei construcții nu privește însă numai păstrarea utilizării sau a materiei construite, ci și relația acesteia cu locul din care face parte. În *Genius Loci*, Christian Norberg-Schulz descrie locul ca „a totality made up of concrete things having material substance, shape, texture and colour. Together these things determine an 'environmental character', which is the essence of place.”¹⁷ Arhitectura participă astfel la caracterul locului prin elementele concrete și relațiile pe care le stabilește cu mediul din care face parte.

În Iași, caracterul locului nu poate fi atribuit unei singure forme arhitecturale. Cele patru tipologii identificate anterior aparțin unor perioade diferite și arată că locuința s-a transformat în timp. Cu toate acestea, între ele pot fi observate anumite continuități privind scara construcțiilor, organizarea locuirii, relația dintre casă și gospodărie, prezența anexelor și raportul cu strada. Privite împreună, aceste forme construite participă la imaginea recognoscibilă a Iașului și la caracterul său.

Locuințele construite recent introduc o situație diferită. Ceea ce a fost identificat anterior drept o posibilă a cincea categorie nu se definește printr-o singură formă, ci prin apariția unor construcții mai mari, dezvoltate frecvent pe mai multe niveluri și alcătuite prin materiale și elemente arhitecturale întâlnite într-un context geografic mult mai larg. În comparație cu tipologiile anterioare, legătura dintre forma casei și particularitățile locului devine mai dificil de identificat. Problema nu este faptul că aceste case sunt noi, ci faptul că forma lor ar putea aparține în aceeași măsură și unui alt loc.

Din această perspectivă, reutilizarea caselor existente poate fi privită și ca o formă de continuitate a caracterului locului. Adaptarea lor la utilizări actuale păstrează în sat construcții care participă deja la structura și imaginea sa, fără ca aceasta să presupună conservarea lor într-o stare neschimbată. Transformarea devine astfel o negociere între necesitatea unei noi utilizări și păstrarea acelor caracteristici prin care casa continuă să aparțină locului.

V.2. Între permanență și continuitate

Păstrarea unei construcții și continuitatea acesteia nu reprezintă neapărat același lucru. O casă poate rămâne fizic prezentă pentru o perioadă îndelungată, păstrându-și forma și o mare parte dintre elementele construite, fără să mai fie locuită. În acest caz există o permanență materială, însă relația dintre construcție, locuitori și activitățile care îi dădeau un rol în cadrul gospodăriei

se modifică sau dispare.

În Iașlovăț, casele aparținând primelor patru tipologii identificate au avut evoluții diferite. Unele continuă să fie locuite și au fost adaptate prin modificări punctuale sau extinderi. În multe alte situații însă, construcția existentă și-a pierdut funcțiunea de locuire. Unele case au rămas nelocuite, lângă altele a fost construită o locuință nouă, iar în anumite cazuri casa veche a fost demolată. Aceste situații coexistă în sat și arată că transformarea locuirii nu conduce întotdeauna la transformarea directă a construcției existente.

Situația în care o casă nouă apare pe aceeași parcelă este deosebit de relevantă. Vechea casă poate rămâne fizic prezentă, însă rolul de locuință este transferat către noua construcție. Cele două pot coexista o perioadă în cadrul aceleiași gospodării, fără să îndeplinească aceeași funcțiune. Casa veche poate deveni spațiu de depozitare, poate fi utilizată doar ocazional sau poate rămâne fără o utilizare precisă. Permanența sa materială nu mai coincide, în acest caz, cu continuitatea funcțiunii pentru care a fost construită.

La polul opus se află situațiile în care construcția este demolată pentru a face loc unei alte case sau dispare odată cu reorganizarea gospodăriei. Între păstrarea aproape neschimbată și dispariția completă există însă numeroase situații intermediare: modificări, extinderi, utilizări parțiale sau schimbări de funcțiune. Evoluția acestor case nu poate fi descrisă, prin urmare, printr-un singur proces.

Această observație face mai clară diferența dintre permanență și continuitate. Permanența descrie persistența materială a construcției, în timp ce continuitatea presupune existența unei relații active între aceasta și prezent. O casă poate avea permanență fără să mai fie locuită, după cum o construcție poate fi transformată și poate continua să fie utilizată.

Această perspectivă este relevantă pentru reutilizarea adaptivă. Plevoets și Van Cleempoel propun citirea construcției existente ca un palimpsest, alcătuit din straturi de materie, istorie și semnificații.¹⁸ Intervenția nu urmărește în mod necesar recuperarea unei stări inițiale, ci pornește de la construcția așa cum există în momentul intervenției și introduce un nou strat în relație cu ceea ce este deja prezent.

În cazul Iașlovățului, reutilizarea apare astfel ca una dintre posibilele traiectorii ale unei case care nu mai răspunde modului actual de locuire. Ea se situează între păstrarea unei construcții fără o utilizare clară și dispariția acesteia prin demolare. Nu toate casele trebuie reutilizate și nici toate pot primi o funcțiune nouă, însă în anumite situații schimbarea utilizării poate permite construcției să rămână activă în cadrul gospodăriei sau al satului.

¹⁸Bie Plevoets și Koenraad Van Cleempoel, *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline* (London/New York: Routledge, 2019), pp. 28-29.

fig 54. Ce se construiește astăzi.

fig 55. O casă în curs de demolare.

fig 56. Acoperișul și gardul au fost schimbate, în timp ce casa și detaliile sale au fost păstrate.

Problema continuității depășește astfel simpla conservare a obiectului arhitectural. Cele patru tipologii identificate participă la caracterul laslovățului prin scară, volumetrie, organizare spațială și prin relația dintre casă, curte, anexe și stradă. Reutilizarea ridică întrebarea dacă aceste caracteristici pot continua să fie prezente chiar atunci când funcțiunea pentru care construcția a fost realizată nu mai există.

În acest sens, reutilizarea introduce o problemă de echilibru. Păstrarea casei fără utilizare îi poate asigura temporar permanența materială, fără să îi asigure însă continuitatea, în timp ce o transformare prea amplă poate elimina tocmai caracteristicile care justifică păstrarea ei. Între cele două apare necesitatea de a identifica ce poate fi transformat, ce poate primi un rol nou și ce este important să continue.

V.3. Schimbarea funcțiunii

Introducerea unei funcțiuni noi într-o construcție existentă presupune adaptarea acesteia la cerințe diferite de cele pentru care a fost inițial concepută. În cazul unei locuințe, dimensiunea încăperilor, relațiile dintre ele, accesul, structura și raportul cu spațiile exterioare răspund unui anumit mod de locuire. Schimbarea funcțiunii introduce alte cerințe și, implicit, necesitatea unor intervenții asupra construcției existente.

James Douglas definește adaptarea clădirilor ca orice intervenție asupra unei construcții existente, dincolo de lucrările de întreținere, care urmărește modificarea capacității, funcțiunii sau performanței acesteia.¹⁹ Schimbarea funcțiunii reprezintă una dintre formele acestui proces, prin adaptarea clădirii la cerințe noi.

În cazul caselor din laslovăț, această problemă este importantă deoarece construcțiile identificate prin primele tipologii au o scară și o organizare determinate de funcțiunea domestică pentru care au fost realizate. Dimensiunea încăperilor, succesiunea lor și relația cu curtea și anexele reprezintă condiții existente de la care trebuie să pornească introducerea unei funcțiuni noi. Alegerea programului nu poate fi, prin urmare, complet independentă de caracteristicile construcției.

Apare astfel o relație în două sensuri: casa trebuie să se poată adapta noii funcțiuni, dar și funcțiunea trebuie aleasă și organizată în raport cu ceea ce casa poate oferi. Un program care necesită transformări foarte ample poate conduce la eliminarea tocmai a caracteristicilor care justifică păstrarea construcției. În schimb, o utilizare compatibilă cu dimensiunea, organizarea și relațiile spațiale existente poate permite introducerea unor cerințe contemporane prin intervenții mai reduse.

Un exemplu de schimbare a funcțiunii poate fi observat în comuna Volovăț, în apropierea laslovățului, unde o casă cu caracteristici comparabile cu tipologia nr. 1 identificată în laslovăț a fost transformată într-o casă de nunți. Exemplul este relevant pentru cercetare nu ca model care trebuie reprodus, ci ca situație în care o construcție destinată inițial locuirii a primit o funcțiune colectivă și continuă să fie utilizată.

Cazul din Volovăț arată că schimbarea funcțiunii poate prelungi utilizarea unei construcții dincolo de programul domestic pentru care aceasta a fost realizată. În același timp, el ridică problema compatibilității dintre noua funcțiune și caracteristicile casei existente. O utilizare colectivă presupune alte cerințe decât locuirea, atât în ceea ce privește capacitatea și circulația, cât și relația dintre interior și spațiile exterioare. Reutilizarea trebuie analizată, prin urmare, nu numai prin faptul că imobilul continuă să fie folosit, ci și prin modul în care noua funcțiune a transformat construcția și gospodăria.

Comparația este relevantă și pentru situațiile întâlnite în laslovăț. Așa cum documentarea a arătat, pierderea funcțiunii inițiale nu conduce la o singură evoluție posibilă. Unele case rămân nelocuite, altele coexistă pe aceeași parcelă cu o locuință nouă, unele sunt modificate, iar altele sunt demolate. Exemplul din Volovăț introduce o altă posibilitate: păstrarea construcției prin atribuirea unei funcțiuni noi.

Această compatibilitate nu presupune însă evitarea oricărei modificări. Adaptarea unei case la cerințe actuale poate necesita intervenții pentru accesibilitate, confort, instalații sau siguranță, iar anumite spații pot primi alte roluri decât cele inițiale. Problema devine astfel gradul de transformare necesar și relația dintre intervenția nouă și structura existentă.

În cazul gospodăriilor din laslovăț, existența curții și a anexelor extinde această discuție dincolo de interiorul casei. O funcțiune nouă nu trebuie neapărat concentrată într-un singur volum. Șura, grajdul sau alte construcții existente pot participa la noua utilizare, iar curtea poate continua să funcționeze ca spațiu de legătură între acestea. Reutilizarea poate privi astfel gospodăria ca ansamblu, nu numai casa ca obiect izolat.

Schimbarea funcțiunii devine, în acest sens, un proces de negociere între cerințele prezentului și capacitatea construcției existente de a le primi. Cazul din Volovăț demonstrează existența concretă a unei astfel de transformări, în timp ce situațiile documentate în laslovăț ridică întrebarea asupra posibilității aplicării acestei strategii și în cazul caselor care și-au pierdut funcțiunea de locuire. Reutilizarea apare astfel ca una dintre posibilele forme de continuitate a construcției, fără ca aceasta să presupună păstrarea funcțiunii sale inițiale.

fig 57. O casă din Volovăț, cu caracteristici comparabile cu cele ale tipologiei nr. 1 identificate în laslovăț, a fost transformată într-o casă de nunți.

V.4. Reutilizarea dincolo de funcțiunea domestică

Pierderea sau reducerea funcțiunii de locuire nu presupune în mod necesar pierderea utilității unei case. O construcție realizată inițial pentru o familie poate primi o utilizare diferită, adaptată unor nevoi actuale ale comunității. În acest caz, schimbarea funcțiunii modifică și relația dintre casă și sat: un spațiu anterior privat poate dobândi un rol colectiv.

Această posibilitate este explorată și în proiectul propus pentru Iaslovăț, care pornește de la extinderea Școlii nr. 1 și de la introducerea unor funcțiuni educaționale complementare în construcții existente din apropierea acesteia. În locul concentrării întregului program într-o singură clădire nouă, intervenția urmărește integrarea unor case existente și a gospodăriilor lor într-un ansamblu educațional mai larg.

O casă aparținând tipologiei nr. 2 este reutilizată ca bibliotecă. Funcțiunea nouă este introdusă în casa existentă, dar se extinde și dincolo de aceasta. Șura și grajdul, construcții cu structuri mai fragile, sunt demolate, iar pe amprenta ocupată anterior de acestea este introdus un singur volum nou, care continuă programul bibliotecii prin spații suplimentare de lectură. Intervenția păstrează astfel casa existentă, în timp ce o parte a gospodăriei este reinterpretată pentru a răspunde noii funcțiuni.

Proiectul valorifică și topografia parcelei. Spațiul din spatele casei, asociat în memoria personală cu jocurile copilăriei și cu urcarea pe acoperiș, este transformat într-un spațiu verde accesibil. De aici se poate intra direct într-un spațiu de lectură integrat noului volum, iar traseul continuă printr-o pasarelă către încăperea specială situată la etaj. Topografia, casa existentă și volumul nou participă astfel la același parcurs, extinzând biblioteca atât în interiorul construcțiilor, cât și în spațiul exterior.

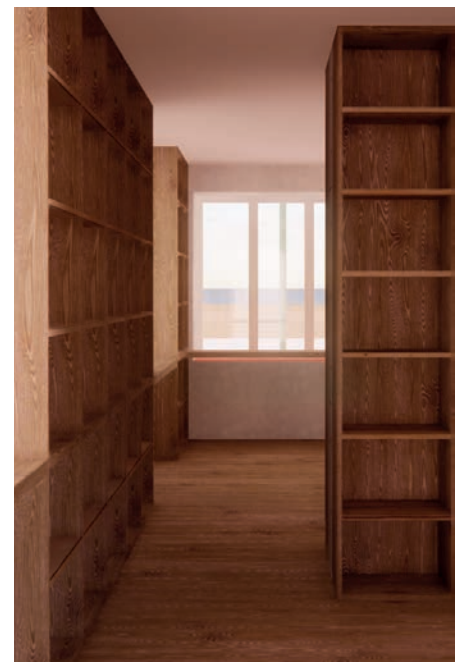
fig 58. Casa bunicilor.

fig 59. Randare exterioră preluată din proiect.

fig 60. Randare interioară preluată din proiect.

În cazul casei aparținând tipologiei nr. 1, intervenția pornește de la o altă strategie. Casa existentă este reutilizată pentru ateliere de desen și pictură, în timp ce două volume noi amplasate pe parcelă găzduiesc săli de clasă. Programul este distribuit între existent și nou, evitând transformarea amplă a casei pentru a primi funcțiuni care necesită spații mai mari.

Cele două situații propun astfel moduri diferite de reutilizare. În cazul bibliotecii, casa existentă și un singur volum nou formează împreună noul program, acesta din urmă ocupând aproximativ locul fostelor anexe. În cel de-al doilea caz, casa este integrată într-un ansamblu mai larg, în care două construcții noi completează programul educațional. În ambele situații, intervenția depășește limitele casei și privește întreaga parcelă ca suport al transformării.

În cazul bibliotecii, demolarea șurii și a grajdului arată și că continuitatea nu presupune păstrarea integrală a tuturor construcțiilor existente. Unele elemente pot fi înlocuite atunci când starea sau caracteristicile lor constructive nu permit adaptarea, în timp ce amprenta, poziția și relația lor cu casa și curtea pot deveni puncte de plecare pentru intervenția contemporană. Ceea ce continuă nu este neapărat fiecare obiect construit, ci modul în care noua intervenție interpretează relațiile existente ale gospodăriei.

fig 61. Casa aparținând tipologiei nr. 1.

fig 62. Randare exterioră preluată din proiect.

fig 63. Randare exterioră preluată din proiect.

VI. RECONVERSIA FĂRĂ PIERDEREA CARACTERULUI

²⁰ Christian Norberg-Schulz, *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, New York: Rizzoli, 1980, pp. 10-15.

Dacă reutilizarea poate reprezenta o formă de continuitate a unei construcții, aceasta presupune inevitabil și transformarea ei. Problema se deplasează astfel către modul în care această transformare poate avea loc fără pierderea caracteristicilor prin care casa rămâne recunoscutibilă și continuă să aparțină locului.

Capitolul urmărește această problemă pornind de la identificarea elementelor și relațiilor care definesc caracterul unei case și de la diferențierea dintre ceea ce este semnificativ și ceea ce poate fi transformat. Intervenția contemporană este apoi privită ca un nou strat în existența construcției, pentru a ajunge, în final, la problema limitei dintre continuitate și pierderea caracterului. Aceste principii sunt raportate la cele două case reutilizate în proiectul propus pentru Iaslovăț.

VI.1. Ce definește caracterul unei case?

În cazul caselor documentate în Iaslovăț, caracterul nu poate fi redus la imaginea fațadei sau la păstrarea unor elemente considerate „vechi”. El rezultă dintr-un ansamblu de caracteristici care privesc atât construcția, cât și relația acesteia cu gospodăria și cu satul.

Această perspectivă poate fi apropiată de modul în care Christian Norberg-Schulz discută caracterul în *Genius Loci*. Pentru acesta, caracterul desemnează atmosfera generală a unui loc, dar este determinat în același timp de constituția sa materială și formală.²⁰ În arhitectură, el este legat de modul concret în care sunt alcătuite elementele care definesc spațiul și de relațiile dintre acestea. Caracterul nu trebuie înțeles, prin urmare, ca un element singular, ci ca o proprietate a ansamblului construit.

În Iaslovăț, analiza tipologiilor realizată anterior permite identificarea acestor relații la mai multe scări. La nivelul casei pot fi observate volumetria, proporțiile, organizarea spațială, structura, materialele, golurile și relația dintre interior și exterior. La nivelul gospodăriei intervin poziția casei pe parcelă, raportul cu anexele, curtea și grădina, precum și succesiunea dintre stradă, poartă, curte și locuință. La o scară mai largă, dimensiunea construcției și poziția acesteia participă la relația gospodăriei cu strada și cu imaginea satului.

Importanța acestor elemente nu este însă aceeași pentru fiecare casă. O anumită organizare interioară poate fi esențială pentru înțelegerea unei tipologii, în timp ce un finisaj înlocuit recent poate avea o importanță mai redusă. În același mod, o anexă poate părea secundară dacă este analizată separat, dar poate deveni semnificativă atunci când este înțeleasă prin relația sa cu locuința și cu modul în care gospodăria a funcționat.

Această observație este importantă deoarece casele analizate nu reprezintă obiecte rămase într-o stare inițială. Ele conțin modificări realizate în perioade diferite: materiale înlocuite, spații transformate, extinderi sau schimbări de utilizare. Caracterul unei case nu poate fi identificat, în consecință, prin simpla separare dintre ceea ce este „original” și ceea ce a fost adăugat ulterior. Unele transformări pot deveni ele însele parte din istoria construcției.

²¹ Bie Plevoets și Koenraad Van Cleempoel, *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline* (London/New York: Routledge, 2019), pp. 28–29.

²² Koenraad Van Cleempoel, „Fidelity and Freedom in the Theory of Adaptive Reuse: Thinking with T.S. Eliot and Walter Benjamin”, *Writingplace*, nr. 4 (2020), pp. 30–40.

În acest sens, Plevoets și Van Cleempoel propun înțelegerea construcției existente ca un palimpsest, alcătuit din straturi succesive de materiale, istorii și narațiuni acumulate în timp.²¹ Pentru reutilizare, această perspectivă este importantă deoarece intervenția nu pornește de la un obiect abstract sau de la recuperarea obligatorie a unei stări inițiale, ci de la construcția așa cum există în prezent, cu toate transformările și semnificațiile sale.

Pentru casele din Iașlovăț, identificarea caracterului devine astfel o etapă anterioară deciziei de proiectare. Înainte de a stabili ce trebuie păstrat sau modificat, este necesară înțelegerea relațiilor care fac o anumită casă recognoscibilă și care o leagă de gospodăria și de locul din care face parte. Întrebarea nu este doar „ce elemente păstrăm?”, ci „ce relații nu vrem să pierdem prin transformare?”

VI.2. Ce este semnificativ și ce poate fi transformat?

Identificarea caracterului unei construcții nu presupune că toate elementele care o alcătuiesc trebuie păstrate în aceeași măsură. O casă este rezultatul mai multor etape de construire, utilizare și modificare, iar elementele existente pot avea importanțe diferite pentru înțelegerea ei. Înaintea unei intervenții devine astfel necesară o diferențiere între ceea ce este semnificativ pentru caracterul construcției și ceea ce poate fi transformat fără ca relațiile esențiale ale acesteia să dispară.

Această evaluare nu poate fi realizată numai prin vechimea elementelor. Un element vechi nu este automat mai important decât unul adăugat ulterior, după cum o intervenție recentă nu este în mod necesar lipsită de valoare. În reflecția sa asupra reutilizării adaptive, Koenraad Van Cleempoel apropie intervenția asupra existentului de procesul traducerii, pe care îl discută prin relația dintre fidelitate și libertate.²² Transformarea presupune astfel atât recunoașterea a ceea ce este deja prezent, cât și libertatea necesară introducerii unui nou moment în existența construcției.

În cazul caselor din Iașlovăț, această distincție poate fi făcută pornind de la documentarea construcției și a gospodăriei. Organizarea spațială, volumetria, relația dintre casă și curte, poziția pe parcelă sau raportul cu anexele pot avea o importanță mai mare pentru caracterul unei case decât păstrarea fiecărui

finisaj sau a fiecărei modificări realizate în timp. Evaluarea trebuie făcută însă pentru fiecare situație în parte, deoarece aceeași intervenție poate avea consecințe diferite asupra unor case diferite.

În acest sens, semnificativ nu trebuie să însemne neapărat intangibil. Un element important poate fi modificat dacă noua utilizare o cere, cu condiția ca intervenția să permită în continuare înțelegerea rolului său în ansamblu. În același timp, un element aparent secundar poate deveni important prin relația pe care o stabilește cu alte componente ale gospodăriei. Decizia de proiectare se deplasează astfel de la păstrarea unor obiecte izolate către păstrarea sau reinterpretarea unor relații. Această abordare este relevantă în cazul celor două case integrate în proiectul propus pentru Iașlovăț. Pentru casa de tipologia nr. 2, transformarea în bibliotecă presupune adaptarea unui spațiu domestic la o utilizare colectivă. Cerințele funcționale ale bibliotecii trebuie confruntate cu organizarea existentă a casei, astfel încât intervențiile necesare să nu elimine caracteristicile prin care tipologia rămâne recunoscutibilă.

În cazul casei de tipologia nr. 1, problema este diferită. Funcțiunea de atelier de desen și pictură poate fi introdusă în construcția existentă, în timp ce sălile de clasă, care presupun suprafețe și cerințe diferite, sunt amplasate în două volume noi pe aceeași parcelă. Alegerea permite evitarea unei extinderi excesive a casei pentru a primi un program incompatibil cu dimensiunea sa. Limita construcției existente devine astfel un punct de plecare pentru proiectarea noului, nu un obstacol care trebuie eliminat.

În ambele situații, proiectul nu urmărește revenirea la o stare anterioară a caselor. Intervenția acceptă faptul că acestea intră într-o nouă etapă a existenței lor. Ceea ce devine important este stabilirea unei ierarhii: ce caracteristici permit înțelegerea casei existente, ce transformări sunt necesare pentru noua funcțiune și unde este mai potrivit ca necesitățile suplimentare să fie preluate de o intervenție nouă.

Astfel, păstrarea caracterului nu poate fi formulată ca o regulă generală de tipul „se păstrează vechiul și se adaugă noul”. Ea presupune o evaluare specifică fiecărei construcții. Uneori continuitatea poate necesita păstrarea unui element; alteori, adaptarea sau chiar eliminarea lui poate permite întregului ansamblu să continue să fie utilizat. Valoarea intervenției nu rezultă din cantitatea de materie păstrată, ci din capacitatea transformării de a menține inteligibile relațiile semnificative ale construcției și ale gospodăriei.

VI.3. Intervenția contemporană ca strat nou

Reutilizarea unei construcții presupune introducerea unui moment nou în existența acesteia. Dacă modificările acumulate

În timp pot fi citite ca straturi succesive, intervenția contemporană devine la rândul ei un nou strat. Aceasta nu urmărește recuperarea unei stări inițiale a casei, dar nici înlocuirea caracteristicilor existente cu o arhitectură complet independentă de acestea.

Ideea construcției existente ca suport pentru transformări succesive apare în teoria reutilizării prin analogia cu palimpsestul.²³ Intervenția contemporană se înscrie într-o construcție care conține deja urmele unor perioade, utilizări și modificări diferite. În această situație, proiectarea nu începe de la o pagină albă, ci de la interpretarea unei realități deja construite. Koenraad Van Cleempoel apropie acest proces de traducere. În reutilizarea adaptivă, schimbarea programului produce și o schimbare de semnificație, iar intervenția trebuie să negocieze între fidelitatea față de ceea ce există și libertatea necesară unei contribuții contemporane.²⁴ Autorul nu propune copierea construcției anterioare, ci posibilitatea ca existentul și intervenția să rămână ambele recognoscibile în cadrul unei noi unități.²⁵

Această perspectivă permite evitarea a două situații opuse. Prima ar fi imitarea existentului, prin reproducerea formală a unor materiale, detalii sau elemente arhitecturale fără ca acestea să rezulte din logica intervenției actuale. Cea de-a doua ar fi tratarea construcției noi ca obiect complet autonom, fără o relație cu scara, organizarea și caracteristicile locului în care este introdusă. Între cele două, intervenția contemporană poate fi distinctă și, în același timp, poate porni de la ceea ce există.

În proiectul din Iaslovăț, această problemă devine vizibilă mai ales în cazul gospodăriei cu casa de tipologia nr. 1. Reutilizarea casei pentru ateliere de desen și pictură nu este suficientă pentru întregul program educațional, motiv pentru care două săli de clasă sunt introduse în volume noi. Acestea nu trebuie să reproducă formal casa existentă pentru a aparține ansamblului. Relația poate fi construită prin poziționare, scară, proporție, distanțele dintre volume, relația cu curtea, materialitate și modul în care este parcursă gospodăria.

În acest caz, intervenția contemporană poate fi înțeleasă ca o continuare a transformării parcelei, nu ca înlocuire a structurii sale existente. Casa își păstrează prezența și primește o funcțiune nouă, iar volumele adăugate preiau acele componente ale programului care ar necesita transformări prea ample dacă ar fi introduse în construcția existentă. Noul și existentul devin astfel părți ale aceluiași ansamblu, fără să fie necesar ca ele să aparțină aceleiași expresii arhitecturale.

Această relație este importantă și la scara satului. Dacă tipologiile analizate anterior arată că locuința din Iaslovăț s-a transformat în timp, continuitatea caracterului nu poate presupune oprirea acestui proces. Christian Norberg-Schulz arată că păstrarea *genius loci* nu presupune copierea modelelor vechi, ci

²³ Bie Plevoets și Koenraad Van Cleempoel, *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline* (London/New York: Routledge, 2019), pp. 28-35.

²⁴ Koenraad Van Cleempoel, „Fidelity and Freedom in the Theory of Adaptive Reuse: Thinking with T.S. Eliot and Walter Benjamin”, *Writingplace*, nr. 4 (2020), pp.30-35.

²⁵ *Ibid.*, pp. 42-46.

²⁶ Christian Norberg-Schulz, *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, New York: Rizzoli, 1980, pp. 180-182.

²⁷ Koenraad Van Cleempoel, „Fidelity and Freedom in the Theory of Adaptive Reuse: Thinking with T.S. Eliot and Walter Benjamin”, *Writingplace*, nr. 4 (2020), pp.34-40.

²⁸ *Ibid.*, pp. 42-46.

recunoașterea identității locului și interpretarea acesteia în contexte noi.²⁶ Continuitatea poate fi înțeleasă astfel ca o „tradiție vie”, în care schimbarea rămâne legată de anumite caracteristici locale. O intervenție contemporană poate, prin urmare, să participe la caracterul locului fără să reproducă formele trecutului, cu condiția să recunoască relațiile spațiale, scara și caracteristicile locului în care se inserează.

Intervenția contemporană devine astfel încă un moment din existența construcției și a gospodăriei. Problema nu este ca noul să devină invizibil, ci ca el să permită citirea în continuare a ceea ce exista înainte și să construiască o relație coerentă cu acesta. În acest sens, reutilizarea poate produce simultan diferență și continuitate: diferență prin expresia prezentului și continuitate prin relațiile pe care proiectul alege să le păstreze și să le continue.

VI.4. Limita dintre continuitate și pierdere

Orice intervenție asupra unei construcții existente presupune o selecție. Unele elemente sunt păstrate, altele sunt modificate, eliminate sau completate prin intervenții noi. Dacă transformarea este necesară pentru ca o construcție să poată primi o utilizare actuală, apare inevitabil întrebarea asupra limitei acesteia: până unde poate fi transformată o casă înainte ca relația cu ceea ce exista anterior să devină dificil de recunoscut?

Această limită nu poate fi stabilită printr-o regulă generală și nici printr-un procent al materiei construite care trebuie păstrat. Două intervenții de aceeași amploare pot avea consecințe foarte diferite. Eliminarea unui element aparent redus poate modifica o relație importantă a casei, în timp ce o intervenție mai amplă poate permite păstrarea structurii generale și a modului în care construcția se raportează la gospodărie. Continuitatea depinde astfel nu numai de cât se păstrează, ci și de ce se păstrează și de relațiile dintre elementele existente.

Plevoets și Van Cleempoel apropie reutilizarea adaptivă de procesul traducerii, în care transformarea presupune o negociere între fidelitatea față de existent și libertatea necesară unei noi interpretări.²⁷ Originalul și transformarea nu trebuie să devină identice, dar pot fi înțelese ca părți ale aceleiași relații.²⁸ Această perspectivă permite evitarea a două extreme: păstrarea construcției într-o stare rigidă, care limitează posibilitatea adaptării, și transformarea ei până la pierderea caracteristicilor prin care existentul rămâne recunoscut.

În cazul caselor din Iași, această limită trebuie analizată atât la scara construcției, cât și la cea a gospodăriei. Modificarea compartimentării interioare poate fi necesară pentru o funcțiune nouă, fără ca aceasta să impună automat schimbarea volumetriei sau a relației casei cu curtea. În alte situații, cerințele suplimentare pot fi preluate de anexe sau de construcții noi,

evitând supradimensionarea casei existente. Transformarea poate fi distribuită la nivelul întregii gospodării, în loc să fie concentrată asupra unui singur obiect.

Această strategie este vizibilă în proiectul propus pentru casa de tipologia nr. 1. Introducerea atelierelor în construcția existentă și amplasarea sălilor de clasă în două volume noi pornesc de la acceptarea unei limite a casei existente. În loc ca aceasta să fie extinsă până când poate primi întregul program, o parte dintre cerințele noi sunt transferate către construcțiile adăugate. Existentul nu este astfel obligat să suporte singur întreaga transformare.

În cazul casei de tipologia nr. 2, reutilizată ca bibliotecă, limita trebuie căutată în interiorul relației dintre organizarea domestică existentă și cerințele unei funcțiuni publice. Accesibilitatea, circulația, iluminarea, instalațiile și utilizarea colectivă necesită adaptări, însă acestea pot fi evaluate în raport cu caracteristicile identificate anterior ca fiind semnificative pentru casă.

Plevoets și Van Cleempoel subliniază că reutilizarea lucrează cu o construcție care conține deja straturi succesive de materie, istorie și semnificații, iar intervenția presupune o reevaluare a acestora înaintea introducerii unei contribuții contemporane.²⁹ Din această perspectivă, pierderea caracterului nu poate fi asociată automat cu apariția noului. O intervenție contemporană poate fi vizibilă și diferită fără să elimine posibilitatea de a înțelege construcția existentă.³⁰

Limita dintre continuitate și pierdere nu este, prin urmare, o linie fixă. Ea rezultă din fiecare situație și din capacitatea proiectului de a identifica ceea ce este semnificativ înainte de a interveni. Pentru casele din Iașlovăț, aceasta poate fi căutată în relațiile dintre volum, organizare spațială, gospodărie, curte, anexe și stradă, mai degrabă decât exclusiv în păstrarea imaginii construcției.

Continuitatea nu înseamnă păstrarea casei împotriva transformării, ci posibilitatea ca aceasta să se transforme fără să devină indiferentă față de propria istorie și față de locul din care face parte.

²⁹ Bie Plevoets și Koenraad Van Cleempoel, *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline* (London/New York: Routledge, 2019), pp. 28–30.

³⁰ Koenraad Van Cleempoel, „Fidelity and Freedom in the Theory of Adaptive Reuse: Thinking with T.S. Eliot and Walter Benjamin”, *Writingplace*, nr. 4 (2020), pp.42–46.

VII. CONCLUZII

Lucrarea a pornit de la o experiență personală a laslovățului și de la întrebarea asupra motivului pentru care un loc continuă să fie recognoscibil în ciuda transformărilor prin care trece. Casa bunicilor a reprezentat primul reper al acestei cercetări, însă documentarea a extins treptat privirea de la casă către gospodărie, stradă și structura satului.

Analiza laslovățului a arătat că această recunoaștere nu depinde de păstrarea unei imagini neschimbate. Satul s-a transformat în timp, iar tipologiile de locuințe identificate documentează chiar această evoluție. Case aparținând unor perioade diferite coexistă în prezent, alături de construcții noi, iar gospodăriile continuă să fie adaptate în funcție de schimbarea modurilor de viață și a nevoilor locuitorilor. Caracterul locului nu poate fi redus, prin urmare, la o anumită perioadă sau la repetarea unei singure forme arhitecturale.

Documentarea a evidențiat și o altă formă de transformare, mai puțin vizibilă decât modificarea fizică a construcțiilor: dispariția locuirii. O casă poate rămâne aproape neschimbată, în timp ce activitățile pentru care a fost construită se reduc sau dispar. Curtea, grădina și anexele fac această schimbare vizibilă, demonstrând că locuirea nu se limitează la interiorul casei, ci privește întreaga gospodărie.

În aceste situații, simpla permanență materială a construcției nu garantează continuitatea ei. Reutilizarea poate constitui una dintre posibilitățile prin care o casă își păstrează un rol activ, chiar dacă funcțiunea inițială nu mai poate continua. Aceasta nu presupune însă conservarea construcției într-o stare neschimbată. Dimpotrivă, adaptarea la o utilizare actuală necesită transformare.

Cercetarea a condus astfel la înțelegerea continuității nu ca opoziție față de schimbare, ci ca o formă de transformare care permite păstrarea unor relații semnificative. În cazul caselor din laslovăț, acestea pot fi identificate în organizarea spațială, volumetrie și materialitate, dar și în raportul dintre casă, curte, anexe, parcelă și stradă. Importanța lor trebuie evaluată pentru fiecare situație, fără a presupune că toate elementele existente trebuie păstrate în aceeași măsură.

Proiectul propus în laslovăț testează această poziție prin reutilizarea a două case existente pentru funcțiuni educaționale și colective. Transformarea unei case din tipologia nr. 2 în bibliotecă și utilizarea unei case din tipologia nr. 1 pentru ateliere demonstrează două situații diferite de adaptare. În cea de-a doua situație, introducerea sălilor de clasă în două volume noi permite distribuirea programului la nivelul parcelei, fără ca întreaga funcțiune să fie impusă construcției existente. Noua utilizare este adaptată astfel și la capacitatea casei, nu numai casa la cerințele

programului.

Această abordare nu propune reutilizarea drept soluție universală pentru casele existente din Iaslovăț. Unele vor continua să fie locuite, altele vor fi transformate, înlocuite sau vor rămâne neutilizate. Cercetarea arată însă că, atunci când funcțiunea inițială dispare, schimbarea utilizării poate oferi o alternativă între abandon și păstrarea construcției fără un rol actual.

Întrebarea inițială asupra recunoașterii Iaslovățului conduce astfel către o înțelegere mai largă a continuității locului. Un loc nu continuă pentru că rămâne neschimbat, ci pentru că transformările sale pot păstra și transmite anumite relații care îl fac recunoscut. În acest proces, arhitectura poate avea rolul de a negocia între ceea ce există și ceea ce devine necesar, între memoria unei construcții și posibilitatea unei noi utilizări.

Cercetarea a început de la casa bunicilor și de la memoria unui loc cunoscut în copilărie. Revenirea la Iaslovăț a arătat însă că ceea ce face ca un loc să continue nu este numai ceea ce rămâne, ci și felul în care acesta se transformă. Poate că întrebarea „De-a cui ești?” nu vorbește numai despre apartenența unei persoane la o familie sau la un loc, ci și despre legăturile prin care un loc continuă să fie recunoscut de cei care îi aparțin.

VIII. BIBLIOGRAFIE, WEBOGRAFIE SI SURSE IMAGINI

Cărți

Bachelard, Gaston. *La Poétique de l'espace*. 3e éd. Paris: Presses Universitaires de France, 1961.

Creangă, Ion. *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri. Mușătești*. Editura Tana, 2025.

Douglas, James. *Building Adaptation*. 2nd ed. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2006.

Heidegger, Martin. *Poetry, Language, Thought*. Translated by Albert Hofstadter. New York: Harper & Row, 1975.

Norberg-Schulz, Christian. *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli International Publications, 1980.

Pârvulescu, Ioana. *Inocenții*. București: Humanitas, 2016.

Plevoets, Bie, and Koenraad Van Cleempoel. *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline*. London and New York: Routledge, 2019.

Rapoport, Amos. *House Form and Culture*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1969.

Relph, Edward. *Place and Placelessness*. London: Pion Limited, 1976.

Tuan, Yi-Fu. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977.

Articole și capitole

Van Cleempoel, Koenraad. "Fidelity and Freedom in the Theory of Adaptive Reuse: Thinking with T.S. Eliot and Walter Benjamin." *Writingplace*, no. 4 (2020): 30–47.

Ghiduri și documente de urbanism

S.C. Proteus S.R.L. *Reactualizare Plan Urbanistic General și a Regulamentului Local de Urbanism al comunei Iaslovăț, județul Suceava: Memoriu general*. Proiect nr. 689/2023. Suceava, 2023.

Ordinul Arhitecților din România. *Ghid de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural: Zona Bucovina de Sud*. 2016.

Surse web și baze de date

Arcanum Maps. Accesat la 28 august 2026. <https://maps.arcanum.com/ro/>

Google Maps. Accesat la 28 august 2026. https://www.google.com/maps/@47.8382307,25.9028104,4459m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI2MDkwMS4wLXMD-S0ASAFQAw%3D%3D

Google Earth. Accesat la 28 august 2026. https://earth.google.com/web/@0,0,0a,22251752.77375655d,35y,0h,0t,0r/data=CgR-CAggBOgMKATBCAggASgOI_____ARAA

Primăria Comunei Iaslovăț. Accesat la 4 august 2026. <https://comunaiaslovat.ro/>

Surse imagini

Fig 1. Fotografie proprie.

Fig 2. Fotografie proprie.

Fig 3. Fotografie din arhiva familie, 2003.

Fig 4-11. Fotografie proprie.

Fig 12-14. Arcanum Maps. Hartă digitală. Accesat la 28 august 2026.

Fig 15. Google Maps. Captură de ecran, accesat la 28 august 2026.

Fig 16. Fotografie proprie.

Fig 17-18. Prelucrare proprie după Google Maps, accesat la 1 septembrie 2026.

Fig 19-32. Fotografie proprie.

Fig 33. Ilustrație proprie.

Fig 34. Fotografie proprie.

Fig 35. Ilustrație proprie.

Fig 36. Fotografie proprie.

Fig 37. Ilustrație proprie.

Fig 38. Fotografie proprie.

Fig 39. Ilustrație proprie.

Fig 40-58. Fotografie proprie.

Fig 59-60. Randare preluată din proiectul de diplomă.

Fig 61. Fotografie proprie.

Fig 62-63. Randare preluată din proiectul de diplomă.

